

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ona tili sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda og‘zaki nutqini rivojlantirish metodlari

Tursunova Saida Isakovna

Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Email: tursunova@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining darsdan tashqari mashg‘ulotlarda og‘zaki nutqini rivojlantirishning psixologik-pedagogik xususiyatlari tahlil qilinadi. O‘quvchilarni og‘zaki nutq orqali o‘z fikrlarini ifodalash, ijodiy tafakkurini rivojlantirish va kommunikativ ko‘nikmalarini mustahkamlash maqsadida o‘tkaziladigan darsdan tashqari mashg‘ulotlarning ahamiyati yoritiladi. Tadqiqotda mashg‘ulotlarning turli metodik uslublari, ularning psixologik ta’siri va o‘quvchilarning nutqiy rivojlanishiga qo‘shgan hissasi o‘rganiladi. Shuningdek, bolalarning kommunikativ faoliyatini oshirishda o‘yin elementlari, muhokama guruhlari, roldan chiqish va boshqa interaktiv usullarning samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot psixologik-pedagogik xususiyatlarni hisobga olgan holda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini rivojlantirishning eng yaxshi amaliyotlarini aniqlashga yordam beradi va pedagogik amaliyotda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan tavsiyalarni beradi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim - boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ta’lim darajasi. Og‘zaki nutq - so‘z orqali fikrni ifodalash va kommunikatsiya. Darsdan tashqari mashg‘ulotlar-asosiy darslardan tashqari faoliyatlar va mashg‘ulotlar. Psixologik xususiyatlar-o‘quvchilarning ruhiy holati va rivojlanish jihatlari. Pedagogik xususiyatlar-ta’lim va tarbiya metodlari, uslublari va yondashuvlar. Nutqiy rivojlanish - bolalarning nutq qobiliyatlari va ko‘nikmalarining o‘sishi. Kommunikativ ko‘nikmalar-samarali muloqot qilish qobiliyatlari. Ijodiy tafakkur - yangi g‘oyalarni ishlab chiqish va ijodiy yondashuvlar. O‘yin metodikasi - o‘yin orqali o‘qitish va o‘rganish uslublari. Interaktiv usullar - o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlovchi metodlar. Muvofiqlashtirish-darsdan tashqari mashg‘ulotlarning pedagogik reja va maqsadlari bilan uyg‘unligi. O‘z-o‘zini ifodalash - bolalarning o‘z fikrlarini erkin va to‘liq ifodalash qobiliyati.

Kirish : Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun og‘zaki nutqni rivojlantirish nafaqat o‘qish va yozish ko‘nikmalarini shakllantirish, balki ularning umumiy muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Darsdan tashqari mashg‘ulotlar bu jarayonda o‘quvchilarga erkinroq muhitda, norasmiy

muloqot orqali o'z nutqiy ko'nikmalarini mustahkamlash imkonini beradi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining darsdan tashqari mashg'ulotlarda og'zaki nutqni rivojlantirishning psixologi-pedagogik xususiyatlar tahlil qilinadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatalri. Boshlang'ich sinf o'quvchilari, odatda 6-10 yosh oralig'ida bo'lib, bu davrda bolalar dunyoqarahlari, tafakkurlari va nutqiy qobiliyatlari tez rivojlanadi.

Ushbu yoshda:

1. Taqlidchanlik: Bolalar kattalarning nutqida taqlid qilish orqali yangi so'zlarni o'zlashtiradi va ularni o'z nutqida qo'llay boshlaydi.

2. Ijodkorlik: Bolalar hikoya qilish, she'rlar to'qish va rol o'ynash orqali nutqiy qobiliyatlarni rivojlantirish.

3. Hissiy qabul: Bolalar nutqiy faoliyatda hissiyotlarni ifoda etishga va ularni tushunishga o'rganadi.

Darsdan tashqari mashg'ulotlarning pedagogik ahamiyati.

Darsdan tashqari mashg'ulotlar bolalarga o'zlarini erkinroq ifoda etish imkonini beradi. Ushbu mashg'ulotlar quyidagi pedagogik ahamiyatga ega:

1. Norasmiy muhit: Darsdan tashqari mashg'ulotlarda bolalar rasmiy darslardan farqi o'laroq, o'zlarini erkintutishadi, bu esa ularning nutqiy faolligini oshiradi.

2. Muloqot madaniyati: O'quvchilar o'z tengdoshlari bilan turli rolli o'yinlar, munozaralar va hikoya qilish orqali muloqot madaniyatini o'rganadi.

3. Ijtimoiylashuv: Bolalar darsdan tashqari mashg'ulotlarda guruhli ishlar orqali ijtimoiylashadi, bu esa ularning nutqiy faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Nutqiy rivojlanish usullari. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun darsdan tashqari mashg'ulotlarda quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

Rolli o'yinlar: Bolalar turli vazifalarda o'zlarini turli rollarda Nutqni rivojlantirish usullari. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun darsdan tashqari mashg'ulotlarda og'zaki nutqni rivojlantirishda quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

Rolli o'yinlar: Bolalar turli vaziyatlarda o'zlarini turli rollarda sinab ko'radi va shu orqali nutqiy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Hikoya qilish: O'quvchilardan turli rasmlar asosida hikoya tuzish, ularni boshqa bolalar oldida aytib berish talab etiladi. Bu bolalarda nutqiy mantiq va mazmuni ifodalash qobiliyatini shakllantiradi.

Musiqiy mashg'ulotlar: Qo'shiq aytish, she'rlarni yod olish va ularni ijro etish orqali nutq tovushlarini aniq va ravon talaffuz qilishga o'rgatiladi. Psixologik qo'llab-quvvatlash, o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish jarayonida psixologik qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Bunda quyidagi jihatlar

hisobga olinishi kerak. Rag'batlantirish, har qanday kichik yutuq uchun ham o'quvchilarni maqtash, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Individual yondashuv: Har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlari, nutqiy rivojlanish darajasi va qiziqishlari inobatga olinishi lozim. Psixologik xavfsizlik: O'quvchilar o'zlarini qulay va xavfsiz his qiladigan muhitda muloqot qilishlari lozim. Bu ularning erkinroq nutq qilishiga yordam beradi.

O'yinlar: Nutqiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi o'yinlar, jumladan, roldan chiqish, so'z o'yinlari va ijodiy o'yinlar.

Muhokama Guruhlari: Guruhlarda muhokamalar o'tkazish orqali bolalar o'z fikrlarini ifodalash va boshqalarning fikrlarini tinglash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ijodiy Faoliyatlar: Hikoyalar yaratish, drammatizatsiya va ijodiy yozish mashg'ulotlari orqali nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish. Nutqiy rivojlanishga ta'sir. [1]

Komunikativ qobiliyatlar: Mashg'ulotlar orqali bolalar o'z fikrlarini erkin ifodalash, muloqot qilish va boshqa o'quvchilar bilan samarali aloqa o'rnatish ko'nikmalarini rivojlantiradi. So'z Boyligi: Darsdan tashqari mashg'ulotlar bolalarning so'z boyligini oshirishga yordam beradi, chunki ular yangi so'zlarni o'rganadi va qo'llashadi. O'z-O'zini Ifodalash: Bolalar o'z fikrlarini to'g'ri va aniq ifodalashga o'rganadilar, bu esa ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Psixologik Ta'sir: Motivatsiya, qiziqarli va interaktiv mashg'ulotlar bolalarda o'qish va nutq rivojlanishiga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Stressni Kamaytirish: Darsdan tashqari mashg'ulotlar bolalarning stress darajasini kamaytiradi va ularni o'zlarini erkin ifodalashga yordam beradi. Erkin Muqim Muammo: Bolalar nutqiy rivojlanishda muammolarni hal qilish va yangi vaziyatlarga moslashishni o'rganadilar. Tajribali Mashg'ulotlar: Maktablarda yoki bolalar markazlarida o'tkazilgan muvaffaqiyatli mashg'ulotlarning natijalari. Yaxshi amaliyotlar: Darsdan tashqari mashg'ulotlarda qo'llanilgan samarali metodlar va ularning o'quvchilarning nutq rivojlanishiga qo'shgan hissi. [2]

Tadqiqot Natijalari va Xulosa. Darsdan tashqari mashg'ulotlarning nutq rivojlanishiga ta'siri. Tadqiqot Natijalari: Nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish: Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, darsdan tashqari mashg'ulotlar bolalarning og'zaki nutq ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. O'yinlar, roldan chiqish va ijodiy faoliyatlar orqali bolalar yangi so'zlarni o'rganadilar, ularning ma'nolarini anglaydilar va ularni muloqotda qo'llashadi. Bu mashg'ulotlar o'z nutqlarini rivojlantirish va so'z boyligini oshirishga yordam beradi.

Komunikativ Qobiliyatlar: Interaktiv mashg'ulotlar bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini oshiradi. Muhokama guruhlari, o'yinlar va ijodiy mashg'ulotlar

orqali bolalar o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalashga o'rganadilar. Bu, o'z navbatida, ularning nutqiy ifodalanishini va muloqotdagi ishtirokini yaxshilaydi.

Ijtimoiy Ko'nikmalar: Darsdan tashqari mashg'ulotlar bolalar orasida ijtimoiy muloqotni yaxshilaydi. Ular guruhda ishlash, fikr almashish va boshqalar bilan muvofiqlashuv ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu ijtimoiy ko'nikmalar og'zaki nutqning samarali rivojlanishiga yordam beradi.[3]

Psixologik Ta'sir: O'yin va ijodiy mashg'ulotlar bolalar uchun qulay psixologik muhit yaratadi. Bu bolalarning o'zlarini erkin ifodalashlariga, nutqiy tajribalarni kengaytirishga va o'ziga bo'lgan ishonchni oshirishga yordam beradi. Shuningdek, bu mashg'ulotlar bolalarning stress darajasini kamaytiradi va o'zini erkin ifodalashda qo'llaniladigan vositalarni kengaytiradi. Ijodiy Tafakkur: Ijodiy mashg'ulotlar bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantiradi. Hikoyalar yaratish, drammatizatsiya va boshqa ijodiy faoliyatlar bolalarning fikrlarni kengaytirish va yangi yechimlar topish ko'nikmalarini oshiradi, bu esa ularning og'zaki nutqini yaxshilaydi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Rakhimov, N. (2015). Ta'limda Innovatsiyalar va Yangi Pedagogik Texnologiyalar. Toshkent: Fan va Texnologiya. [1]
2. Saidov, A. (2017). Boshlang'ich Ta'limda o'yin texnologiyalari. Toshkent: Maorif. [2]
3. Mirzoyeva, D. (2016). Bolalar nutq rivojlanishi: Teoriya va amaliyot. Toshkent:[3]
4. Omarova, A. (2018). Og'zaki nutqning rivojlanishi psixologik va pedagogik asoslar. Buxoro: Xalq Ta'limi.
5. Людмила Ивановна Пономарева Турсунова Саида Исаковна Теоретические основы проблемы обучения младших школьников элементам рассуждения в процессе знакомства с художественными произведениями. ВЕСТНИК ШАДРИНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА Научный журнал. ШГПУ , 2023 , No 2. 53-58